

Jerzy Ginalski

Trepcza, st. 2, gm. Sanok, woj.
krośnieńskie, AZP 112-78/84

Informator Archeologiczny : badania 31, 221-222

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Badania o charakterze powierzchniowo-sondażowym, zaplanowane na kilku stanowiskach wczesnośredniowiecznych z materiałem z fazy D tego okresu, zrealizowano w ramach próby weryfikacji jednej z hipotez lokalizujących pod Międzyrzeczem, zapewne właśnie we wsi Święty Wojciech, jeden z pierwszych, a na pewno pierwszy poświadczony źródłowo, klasztor benedyktyński na ziemiach polskich, utożsamiany z eremem Pięciu Braci Męczenników Międzyrzeckich (zwanych ostatnio Pierwszymi Męczennikami Polski). Badania o różnym zakresie prowadzono na stanowiskach 1, 2, 3, 6, 7 i A (nowoodkrytym). Jedynie na stanowisku 1 miały one charakter wykopaliskowy (sondażowy).

Stanowisko 1 położone jest w centrum zabudowy wiejskiej, wokół filialnego kościoła p. w, Św. Wojciecha (należącego do parafii Św. Wojciecha w Międzyrzeczu). Kościół (wraz z otaczającym go niewielkim placem przykościelnym) posadowiony jest na wysokiej skarpie nad doliną Obry, a rozcięcia skarpy (jedno zasypane) tworzą rodzaj cypla, który wraz z drogą i placem wiejskim separują zabudowę kościelną od sąsiadującej zabudowy mieszkalno-gospodarczej wsi.

Pierwsze prace archeologiczne na stanowisku wykonane zostały w 1952 r. przez Zbigniewa Trudziaka z Wrocławia. Polegały one na oczyszczeniu i zadokumentowaniu fragmentu profilu skarpy przykościelnej, z której miejscowa ludność pobierała glinę. Stwierdzono wówczas obecność nikłej warstwy osadniczej datowanej na X - XI wiek oraz liczne kości ludzkie ze zniszczonych grobów późniejszego (średniowiecznego) cmentarzyska (plac przykościelny pełnił funkcję grzebalną do r. 1945).

Celem niewielkiego programu badań sondażowych było rozeznanie stratygrafii bezpośredniego otoczenia kościoła, szczególnie z zamiarem stwierdzenia reliktyw obiektów starszych (obecny kościół pochodzi z 2 poł. XVIII w., źródła pisane wzmiankują o kościołach starszych co najmniej od połowy XIII w.). Wykonano w tym celu trzy niewielkie sondaże (I -III, o powierzchni 9 m²) w sąsiedztwie fundamentów aktualnej świątyni. We wszystkich stwierdzono obecność fundamentu (?) - konstrukcji kamiennej z dużych głazów spajanych gliną o szerokości ok. 1 m poza obrysem obecnego kościoła. Z tego też powodu zaniechano eksploracji sondaży II i III na poziomie korony owej ławy kamiennej, natomiast w niewielkiej części sondaży I (ulożonym na osi kościoła, za jego trójbocznym zamknięciem) zdołano dotrzeć do calca (sucha, mało plastyczna glina z marglem) na głębokości 2,15 m poniżej poziomu terenu; bezpośrednio na calcu zalegała cienka warstwa gruzu ceglanego z udziałem rozbiórkowej zaprawy wapiennej - o pochodzeniu zdecydowanie nowożytnym.

Pozyskano ruchomy materiał zabytkowy na stanowisku 1 - 980 źródeł, w tym: ceramika - 294 fragmenty, kości (ze zniszczonych grobów) - 594, szkło - 53 ułamki oraz ok. 40 innych znalezisk i próbek, o chronologii od wczesnego średniowiecza po czasy nowożytne (oraz kilka fragmentów ceramiki pradziejowej - z okresu wpływów rzymskich?). Na pozostałych stanowiskach (2,3,6,7 i A) razem zebrano 2300 źródeł, głównie ceramiki.

Dokumentacja z badań oraz materiał zabytkowy aktualnie znajduje się w Muzeum w Międzyrzeczu. Planowana jest kontynuacja badań.

Teptiuków, st. 6, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie – patrz: neolit

TREPCZA, st. 2, gm. Sanok, woj. krośnieńskie, AZP 112-78/84

- grodzisko wczesnośredniowieczne (IX?-XIII w.)

Ratownicze badania wykopaliskowe, przeprowadzone w dniach od 15 lipca do 10 października przez mgr. Jerzego Ginalskiego (PSOZ w Krośnie, Muzeum Historyczne w Sanoku). Finansowane przez PSOZ i Wojewodę Krośnieńskiego. Drugi sezon badań. Przebadano powierzchnię 150 m².

Badania tegoroczne były kontynuacją prac rozpoczętych w 1996 r. i koncentrowały się w obrębie wykopu I, założono w najwyższej, południowej części majdanu, czyli w miejscu najbardziej narażonym na zniszczenie i jednocześnie najmocniej zdewastowanym. Warunki prowadzenia prac były bardzo ciężkie z uwagi na ogromną ilość rumoszu skalnego, zalegającego bezpośrednio pod warstwą ściółki leśnej. Po częściowym usunięciu luźno ułożonych kamieni piaszczystych, wyznaczających prostokątny zarys orientowanej budowli sakralnej, oraz zdjęciu warstwy humusowej ziemi przemieszanej z drobnym gruzem (od 20 do 40 cm), natrafiono na zwarte układy piaszczystych tworzące rodzaj

ław fundamentowych. „Ławy” te składały się z rumoszu piaskowcowego połączonego gliną, układanego w sposób nieregularny bez użycia zaprawy. Odsłonięte relikty stanowiły podbudowę drugiej, starszej, drewnianej cerkwi ze schyłkowych faz wczesnego średniowiecza (XII-początek XIII w.). Obiekt ten, o wymiarach 11 x 5,5 m, miał konstrukcję zrębową, założony został na planie prostokąta, z wyodrębnionym niewielkim prezbiterium, zamkniętym od wschodu trójbocznie ukształtowaną apsydą. Po zniszczeniu tej świątyni, najpewniej na przełomie wczesnego i późnego średniowiecza, wzniesiono na tym miejscu niewielką, drewnianą kaplicę, której pozostałością byłyby podwójne rzędy luźno układanych piaskowców, oddzielone od zwartych ław fundamentowych warstwą humusu. W obrębie budowli oraz w jej bezpośrednim sąsiedztwie odkryto 11 dołków posłupowych, których przeznaczenia nie udało się jednoznacznie zinterpretować — część z nich mogła być pozostałością po drewnianych krzyżach ustawionych w obrębie cmentarza. Wokół cerkwi natrafiono na kilkadziesiąt grobów szkieletowych w układzie rzędowym. Konstrukcja grobów była niezwykle interesująca i zróżnicowana w zależności od ich usytuowania w obrębie cmentarzyska. Jamy grobowe wykuwano w podłożu skalnym i obstawiano dodatkowo kamieniami, niektóre z nich nakrywano także płytami piaskowcowymi. Kilka z tych ostatnich było bardzo starannie wykonanych — płyty grobowe spoczywały na pionowo ustawionych kamieniach, tworząc rodzaj sarkofagów (groby nr 15, 16, 17 i 18 zlokalizowane przed wejściem do cerkwi). Orientacja grobów odpowiadała dokładnie zorientowaniu świątyni — głowy skierowane były na zachód, z twarzą ku wschodowi. W przypadku kilku pochówków pod dużymi płytami kamiennymi szkielety znajdowały się w stanie prawie kompletnym, natomiast w grobach bez konstrukcji kamiennych niejednokrotnie nie zachowały się wcale. Zdecydowana większość z nich nie zawierała żadnych przedmiotów, w tych wyposażonych jednak natrafiono na bardzo interesujące zabytki reprezentujące wyłącznie ozdoby. Pochówki zawierały szczątki mężczyzn, kobiet i dzieci, przy czym nie stwierdzono jakiegokolwiek nieprawidłowości w tym zakresie. Jamy grobowe często przecinały się, co świadczy o dość długim użytkowaniu cmentarzyska. Funkcjonowało ono jeszcze przez jakiś czas po zagładzie starszej cerkwi (około połowy XIII w.), gdyż część grobów narusza i niszczy jej kamienną podbudowę. Zapewne niedługo potem wzniesiono na cmentarzu drewnianą kaplicę (?), która użytkowana była — podobnie jak cmentarz — do końca XIII, a być może nawet do początku XIV wieku. Szczątki kostne wydobywano w obecności antropologa, część z nich poddano już analizom anatomo-antropologicznym w Zakładzie Antropologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ogółem przebadano do tej pory 70 grobów, które koncentrują się w południowej części majdanu. Nie uchwycono z żadnej strony granicy cmentarzyska. W sezonie 1997 pozyskano niezwykle interesujący materiał zabytkowy, pochodzący na ogół z ostatnich faz wczesnego średniowiecza — od XII do połowy XIII wieku. Były to między innymi: ornamentowany pierścień srebrny ze szklanym oczkiem, zdobiona bransoleta szklana zachowana w całości (grób 22), połączone brązowe wisioriki (grób 16), brązowe kabłączki skroniowe z tzw. powrotnym zwojem (grób 20). Z wykopu wydobyto ponadto około 300 fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych, kilkadziesiąt przedmiotów żelaznych (m.in. fragmenty siatki kolczej, 43 gwoździe, fragmenty klucza i grotów strzał), kilka fragmentów ozdób brązowych, fragmenty ołowiu i szkła (drobne ułamki paciorków i bransolety?).

Mając na względzie rangę dokonanych odkryć, zdecydowano, że grodzisko „Fajka” w Trepczy należy objąć systematycznymi, interdyscyplinarnymi badaniami wykopaliskowymi. Wystąpiono jednocześnie do Komitetu Badań Naukowych w Warszawie o sfinansowanie projektu badawczego, mającego na celu wstępne rozpoznanie wczesnośredniowiecznego kompleksu osadniczego w Trepczy nad Sanem.

Materiały i dokumentacja przechowywane są w Muzeum Historycznym w Sanoku.

Wyniki badań zostaną opublikowane w „Sprawozdaniach Archeologicznych” oraz „Acta Archeologica Carpathica”.

Badania będą kontynuowane.

Trzcynica, st. 1, gm. Jasło, woj. krośnieńskie - patrz: wczesna epoka brązu